

Egy Bod Péternek tulajdonított történeti munkáról Némely Erdélyben történt dolgoknak ... fel jegyzetése 1672–1718

Sipos Gábor

Bod Péter egyik kéziratos egyháztörténeti művének, a *Consistorialianak* függelékeként maradt fenn a *Némely Erdélyben történt dolgoknak 1676 esztendőől fogva való fel jegyzetése* című, 22 oldalra terjedő, mindeddig kiadatlan munkácska, amely főként helytörténeti és egyháztörténeti információi miatt érdemes a közlésre¹.

Bevezetőnkben először a szerzőség kérdését kell tisztáznunk. A *Feljegyzetést* az eddigi szakirodalom Mikó Imre nyomán Bod műveként tartotta számon. A tudós gróf szerint a mű kétségtelenül Bod Péter kézirata, 1676–1718 közötti eseményeket rögzít, de a magyarigeni historikus a forrását nem tüntette fel. Mivel a *Feljegyzetés* lapjai közé egy 1686 utáni kalendárium két kitépelt lapja van bekötve², a kézirat végén olvasható négy vers után pedig ez a megjegyzés áll: „1698 esztendei kalendariumban“, Mikó azt feltételezte, „hogy valamennyi jegyzés régi kalendariumokból való.“ Véleménye szerint „érdekes adalékok az illető évek történelméhez“³. Bod életművének későbbi kutatói, Sámuel Aladár és Jancsó Elemér nem foglalkoztak érdemben e munkácskával; Sámuel a *Consistorialia* c. kéziratot sem találta meg, Jancsó pedig Mikó adatait ismételte meg, és a négy verset is Bodnak tulajdonította⁴. Gyenis Vilmos szintén Bod művének tartotta a szóban forgó szöveget⁵.

A *Feljegyzetést* alaposabban megvizsgálva a fentieknek ellentmondó következtetésekre jutottunk. Valóban Bod Péter kezétől származik a szöveg, leírása a *Consistorialia* összeállításával egyidőben történt, erre utal az azonos minőségű papír, a margó ugyanolyan jelzése behajtással. A följegyzett történeti adatokat azonban nem a tudós magyarigeni lelkipásztor gyűjtögette egybe régi kalendáriumokból, hanem egy korábbi kéziratot másolt le, amelynek szerzőjét nem tüntette fel, vagy már az eredetiben sem szerepelt a név. Bár műfaja szerint száraz

¹ Bod Péter: *Consistorialia seu constitutiones ac determinationes consistoriales in generalibus synodis provincialibus inde ab anno 1599 ad praesens usque tempus pro re nata factae, quas e protocollo superattendantiali in hunc fasciculum collegit Petrus Bod de F. Tsernáton V. D. minister in ecclesia M. Igeniensi. Anno 1763.* Kézirat a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban (Biblioteca Centrală Universitară Lucian Blaga Cluj) Ms 859. 4° fol. 1–78. A fol. 79–84 üres, a fol. 85–97-n található a *Feljegyzetés* szövege, a fol 97ⁿ-n pedig négy magyar nyelvű versike olvasható a télről, a tavaszról és a nyárról. A fol. 98 üres.

² Fol. 90–91^f: *Itten a kegyes olvasónak leirattatik ama nagy poenitentia tartás, mellyet az török nemzet 1686 esztendőben rendelt és tartott*; fol. 91^v: *Rövid leírása a csillag vezér megfojtásának.* A poenitentia-tartást irodalmi formába öntve Gárdonyi Géza *Egri csillagok* c. regényében láthatjuk viszont.

³ Mikó Imre: *Bod Péter élete és munkái.* Pest, 1862. 49–50. A kézirat őrzési helyét nem tünteti fel.

⁴ Sámuel Aladár: *Felsőcsernátoni Bod Péter élete és művei.* Budapest, 1899. 217. Jancsó Elemér: *Felsőcsernátoni Bod Péter önéletrésze.* Cluj-Kolozsvár, 1940. 59, 68.

⁵ Gyenis Vilmos: *Adalékok Bod Péter munkáinak bibliográfiájához.* in: *Irodalomtörténeti Közlemények* 1961. 471.

kronologikus fölsorolás, a *Feljegyzetés* mégis annyi személyes vonatkozású információt tartalmaz meg olyan szűk helyi érdekű eseményeket rögzít, hogy mindezek kizárják egyrészt Bod Péter szerzőségét, másrészt pedig lehetővé teszik a névtelenségben rekedt író személyének és életkörülményeinek megközelítését. Megállapításunk az, hogy a *Némely erdélyi dolgok ... feljegyzetését* egy Hunyad vármegyében a 17. század végén és a 18. század elején élt, név szerint nem ismert református lelkész írta, kéziratát pedig érdekes egyháztörténeti adalékai miatt tartotta Bod Péter érdemesnek arra, hogy a *Consistorialia* végére teljes egészében bemásolja.

Az alább közlendő történeti följegyzések túlnyomó része olyan adat, amelyet bármelyik erdélyi írástudó rögzíthetett volna a 17–18. század fordulóján. 1689. június 18-i dátummal azonban Csernátoni Ferenc családjának a hátszegi malomnál történt balesetéről olvashatunk, ez pedig minden szomorúsága ellenére oly jelentéktelen esemény, hogy Bod nem tartotta volna megörökítésre méltónak, ha feltételezett forrásaiban, a régi kalendáriumokban szerepelt volna is kéziratossá bejegyzésként. Névtelen szerzőnk viszont teljes természetességgel rögzítette mint helyi szenzációt. Ugyanilyen jellegű az apját nem becsülő, kocsában verekedő legény, Drávai András esete (1713); ez a fiatalember azonos lehet azzal a Dráva Andrással, akit 1704 augusztusában a Hunyad vármegyei kurucok között lustráltak⁶.

Helyi érdekeltségű feljegyzéseket kutatva 1679 januárjánál a Hunyad vármegyének küldött fejedelmi commissiót találjuk, amelyben Apafi az „állhatatosságra intette“ a megye közönségét. 1688 júniusában Piccolomini császári generális Kisbarcsa és Nagybarcsa között táborozott hadseregével, szerzőnk részletesen ecseteli a katonák pusztításait. Szintén Hunyad vidékére utal az a pletykaízü, különben román egyháztörténeti vonatkozásban is igen érdekes följegyzés, amely azt meséli el, miként szerezte meg 1697-ben Csoka György a hátszegi ortodox esperesi tisztséget⁷. Csoka ellenfele, Popa Farkas Josef kétszer is szerepel a feljegyzésekben, dicsérőleg említi róla a névtelen szerző, hogy román református pap volt.

Névtelen szerzőnk lelkipásztori tisztségére utal az a tény, hogy 1682-től fogva megszorodnak a *Feljegyzetésben* a református egyházra vonatkozó hírek. Rögzítette a legfontosabb zsinati határozatokat, az alakulóban lévő Református Főkonzisztórium döntéseit (1682), Horti István püspökké választását följegyezve néhány szóban jellemezte is az új superintendenst (1684). Sokatmondó e tekintetben az 1714-es küüllővári zsinat egyik végzésének megfogalmazása: „a nagybányai új templom, parochia, oskola épülésére collectát szedjünk.“ Oly gondossággal jegyezte fel a református papok 1690 utáni helyzetére vonatkozó rémhíreket, hogy ez csak a kartársi szolidaritással magyarázható.

Érdekes életrajzi adalékra utal az 1680. szeptember 27-i följegyzés, amelynek tanúsága szerint a szerző ekkor valamilyen beosztásban Apafi Mihály

⁶ Magyarai András: *II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege*. [Kolozsvár], 1994. 547.

⁷ Gheorghe Cioca alias Sztati esperesről l. legújabban Adrian Andrei Rusu: *Ctitori și biserică din Țara Hațegului până la 1700*. Satu Mare, 1997. 71.

kíséretében tartózkodott, s így volt alkalma a hidegvízi tűzvész elől menekülő fejedelmet mentésével óvni. Apafi naplójában ez az eset nem szerepel⁸.

A *Feljegyzetés* bemutatására térve meg kell jegyeznünk, hogy címe szerint is 1676-al kezd az erdélyi események rögzítését és először Bethlen Miklós és Béli Pál 1676. március 31-i szabadulásáról olvashatunk, az évek végén azonban csillaggal jegyezve korábbi eseményekről is hírt ad. Bocskai István halálát (1672), Bánffy Dénes tragédiáját (1674) említhetjük példaként. Mindezeket a bejegyzéseket a maguk helyes időrendjében adjuk az alábbiakban, megtartva azonban a szerző * jegyzését.

A krónikás jegyzetek szavahihetőségét más források is megerősítik. Az ál-Zrínyi erdélyi kalandjait szerzőnk részletesen elmeséli (1678), Bethlen Miklós önéletírásában mint akkoriban közismert esetre hivatkozik rá egy félmondatban, az erdélyiek hiszékenységét illusztrálандó⁹. A kolozsvári óvári református templom átadása a katolikusoknak (1692) szintén részletesen ismert, Bethlen kancellár és Kézdivásárhelyi Matkó István prédikátor szóváltását azonban más forrás nem örököltte meg. A *Feljegyzést* természetesen nem történeti forrásértéke teszi elsősorban érdekessé a közlésre, hanem az, hogy a kor közhangulatára következtethetünk belőle: a valós eseményekről milyen információk jutottak el egy Hunyad vármegyei parókiára, s az álhírek, pletykák, szenzációk milyen sajátos keveréket alkottak egy a 17–18. század fordulóján élt református pap jegyzőkönyvecskéjében.

Közlésünkben Bod Péter helyesírását a maihoz igazítottuk, a következetesen használt *ly* és *tz* helyett *ly-t*, illetőleg *cz-t* adtunk, a hiányzó ékezeteket értelemszerűen kitéttük, a nagybetűket csak a személy- és intézményneveknél tartottuk meg. A nyelvjárási sajátosságokat és a régies kifejezéseket szintén megőriztük¹⁰.

Némely Erdélyben történt dolgoknak 1676 esztendőől fogva való feljegyzése

[1672]

- * A tekintetes méltóságos Bocskai István nemzete s vallása lelki s testi szabadságáért való bujdosásában boldogul ki múlik e világból Kolosvárt 24 decembris 1672 esztendőben.
- * Ki akarták Erdélyből küldeni a görögöket, meg is parancsolták volt nékiek az elmenetelt. Akartak pedig be eresztetni három kereskedőket, a kik kereskedtek harmincszor való százezer tallérral – 1672 esztendőben.

⁸ Tóth Ernő (kiad.): *I. és II. Apafi Mihály naplója*. in: *Erdélyi Múzeum* 1900. 220.

⁹ Bethlen Miklós: *Élete leírása magától*. in: *Kemény János és Behlen Miklós művei*. Kiadja V. Windisch Éva. Budapest, 1980. 744.

¹⁰ A szövegösszeolvasásban Dáné Veronka volt segítségemre, közreműködését ezúton is köszönöm.

- * 1672. Bőjt volt Erdélyben augustusban. Akkor ment a török Kozák ország rontására. Az Erdélyiek is küldöttek volt két száz tár szekeret éléssel rakva, melynek százát vissza adták, mely a szászoké volt. Naláczi István volt vélek követ.
- * Teleki Mihály 1672 esztendőben septemberben Szathmár alatt meg veretett a németektől, a gyalogjait oda vesztette, vezetékjeit oda hagyta, a fél csizmáját is a sárban, kicsinybe hogy maga is ott nem veszett.
- * A Magyar országiak 1672 esztendőben novemberben másfél száz német rabokat küldöttek Erdélybe, nagyságos magyar urakat is. Kálló kerítését lerontják.
- * Macskási Boldisárt 1672 esztendőben decemberben küldötték a német császárhoz, hogy a Teleki Mihály dolgában complacalná.
- * 1672 Macskási Boldisár, Budai Péter az ország engedelmeből kezdettek volt új tizenkét pénzest veretni MVásárhelyt, Enyeden. Brassóban, Szászvárost a formát meg vesztegették a czigányok.

[1674]

- * A székelyek felverik Banfi Dienest 2 novembris 1674 esztendőben.
- * 1674 15 septembris. Vitez Ferencz keresztelőbe hivatta volt Bánfi Dienest erdélyi méltóságos urat, ki az ország gyűlésére Fejérvárra akart menni. Azonban (talám) az ország akaratóból Kornis Gáspár, Matskási Boldisár, Betlen Miklós, Nemes János Maros székkal szintén akkor jötenek Koppándhoz, mikor már az asszonyok mosdani akarnának. A tordai hadnagy egy székelyt elfogván, attól meg értette a dolgot, B[ánffi] Dienesnek hírt adott, ki lovon szaladott Kolosvárra. A feleségét Vitéz Gábornéval s leányival együtt elfogták, jovaikat elpredálták, még a Vitéz Ferenczét s Vitéz Gábornéjét is, kertét, szénáját, istállóját, konyháját el égették.
- * 14 decembris éjjel vették fejét Banffi Dienesnek, Beldi Pál, Nemes János, Betlen Miklós fogva vitték volt Kolosvárról. Macskási iziben exequaltatta a sententiat, melyet az ország rea pronuntialt volt. Holta után mindjárt érte a gratia, de késő volt.

1676

- 31 martii: Bocsátották el Beldi Pált és Betlen Miklóst Fagaras várából a fogságból.
- 11 octobris. Született a Fejedelem asszonynak fia Apaffi Mihály.

1677

5 circiter januarii. Küldött a fejedelem commissiot Hunyad vármegyébe, melybe az állhatatosságra intette őket.

Béldi Pál és Bethlen Miklós a székelységgel nem akarnak menni az ország gyűlésére.

Erdélyben sok gyűjtogatás esett, melyért az oroszokat ki űzték Erdélyből.

4 aprilis. Fagarasban lévén a fejedelem Béldi Pált és Betlen Miklóst elbocsátotta, Betlen Jánosnak is elébbeni gratiája helyben maradt.

Francia követek is voltak a fejedelemmel, kikkel el ment Matskási Boldisár Lengyel országba.

* Gelei püspök idejében valami academicusok a presbyteriummal zenebonáztak. Barcsai Ákos fejedelem idejében annak exercitiuma meg engedtetett. Apaffi Mihály fejedelem idejében 1677 ősszel Kapi György, Béldi Pál, Teleki Mihály annak ellene mondtak és megtiltották.

1678

5 junii. Az ország gyűlésén sententiáztatott meg Kapi György.

30 octobris. Jött vissza Teleki Mihály Kóvárba Magyar országról, a német égette Kóvár vidékit és a Szilágyságot.

* Bajomnál a tó kénköves lévén a nádat meg gyűjtötták, a víznek felső része is égett.

24 octobris. Megfogatta a fejedelem Fejérváron Haller Jánost, Lázár Istvánt, Daniel Istvánt, Kálman Kristofot szebeni polgárt, Keresztesi Samuelt, Rosnyai Dávid török deákot.

Novemberben a Fejérvári gyűlésben sententiáztak meg egy néhány Béldi Pál híveit, kiknek leveleket a Béldi ládjában egy brassai academicus házában egy B[éldi] Pál írása indiciumából találták meg. Kálmán Kristof szebeni szász tíz ezer talléron sanczolt meg, Keresztesi Pál [helyesen Sámuel] 3 ezer tallérban. Daniel Istvánt Dávára vitték, Haller János nagyságos urat Fagarasba.

* Uzoni Béldi Pál és keresztszegi groff Csáki László 1678 esztendőben sok időktől fogván alattomban forralt practikajokat ki fokasztván és az ország vitézlő rendeinek egy részét magok mellé vévén, a méltóságos erdélyi fejedelem Apaffi Mihály ellen pártot ütének, kik ellen a fejedelemtől hadak bocsáttatván nem harczolnak, hanem el oszolnak, magok hamis vádokkal a Portára mennek, kik ellen a Fejedelemtől és Erdély országától expedialtattak követek, ugymint Betlen Farkas fejedelem tanácsa, Fejér vármegye fő ispánnya és az ország cancellariusza, Mikes Kelemen

fejedelem tanácsa és az ország ítélő mestere, Szilvási Bálint, Enyedi Pál szász medjesi notarius. Béldi Pál fejedelemséget sollicital, de az iránt maga társaitól meg játszództatik. Melyre nézve mind együtt Zólyomi Miklósnak fejedelemséget keresnek, de Isten meg szégyeníti őket és a követeknek hűséges forgolódásokat meg áldja. Mert a Császártól örökös rabságra sententiáztaván fogságra vettetnek hatod magokkal, ugmint Béldi Pál, Csáki László, Damokos Tamás, Pasko Kristóf, Belényesi Sigmond és Kalnoki Bálint. A követek pedig jó válasszal vissza térvén a Császártól és vezértől örök emlékezetre méltó leveleket hoznak a fejedelemnek és az országnak.

E tájban egy velencei impostor csalárd, Zrinyi Ádám személye alatt járt Erdélyben, derék állapotja volt a beste kurva fiának egy ideig az úri asszonyoknál, Kapi Györgyné paripát s még Betlen Gábor számára csináltatott drága mesterségű gyémántos köves forgót adott néki, a fejedelemhez kerülvén a paripát vissza küldötte. Szebeni Stenczelné jó asszonya magát is oda adta volt, melynek a szebeni király bíró jól megvette az árrát. Igen jó civilis olasz expeditor macchiavellista volt.

Ez 1678 esztendőben megtiltotta volt a római császár, hogy se Magyar országban, se Erdélyben ne adják ki a kalendáriomot a rebellioért. Az erdélyi typographus 50 forinton vett egyet, melyből többet nyomtatott.

1679 Rettenetes nagy dög halál volt Alsó és Felső Magyar országban, úgy annyira, hogy sok faluk emberektől majd pusztán maradtak, némely helyeket pusztán is hagytak, elfutottak kietlen hegyekbe és erdőkbe, berkekbe és szigetekbe, de ott is az halál őket megtalálta. Sok helyeken mind ajtókat és ablakokat az halál előtt be zártanak. Sokan kik talám a pestis miatt meg maradtak volna is, éhség miatt kellett meg halni, mivel sem magok kimenni, sem mást a ki ételt vitt volna nekik be eresztetni nem merészlettenek. Némely helyeken nagy vermetek ásván az uczákon, rendre házanként jártanak, a pestisben meg holt, sőt csak a meg betegedett embereket is saroglyán koporsó nélkül beléje hordották, kik közzül némelyek éjjel a veremből ki mászván, még mostan is élnek.

1680

Martiusban a katonák helyett, kik le vágták volt a váradi törököket, satisfactiot kérvén a török, vittének ki Ábrahám nevű faluhoz

kapucsi basa eleibe mintegy 20 rabokat, kiket együnen s másunnan egybe gyűjtöttek volt. Ott a váradi basa is jelen lévén kettőt Istenért elbocsátott, egyet Barcsai Mihálynak ajándékozott, a többinek fejét vették. Kapucsi basát bekísérték a vármegyék Fagarasba, onnan a székelyek által a veres toronyi passuson.

- 27 septembris. A szászságon járván a fejedelemmel, étszaka Hidegvizen gyuladás esvén én költöttem fel urunkat, Apaffi M[ihály] fejedelmet, egy ingbe lábra valóban állott kün, én a mentémet adom vala reá, mikor el hozák egy mentéjét. Elége az egész falu, a fejedelemnek is minden portékája.

[külön beragasztott cédulán, 17. századi kézírással:] 1681 die 15 junii Thordán celebratát Generalisban concludatát, hogy két testvér atya fiu férfiak más két testvér atyafiu leányokkal öszve ne házasodhassanak.

1682

3 julii. Holt meg az méltóságos erdélyi fejedelem Apaffi Mihály fia éjjel.

5 augusti. Indult a fejedelem Magyar országra, Tökölyi Imre és Teleki Mihály már Füleket vitatták, meg is vették. Tökölyit fejedelemmé tették.

28 novemberben volt papok Generalis gyűlése, Teleki Mihály, Betlen Miklós, Matskási Boldisár, a collegium curatorii ott voltak, a collegium Fejérvárra viteléről discouráltak. A pataki oskolába két deákot, Ilyefalvit és Sallait küldöttek, hogy tanítsanak, predikáljanak.

* 1682. Groff Tökölyi Imre a Rákóczi Ferencz Fejedelem özvegyével Zrinyi Ilonával Munkácsban menyegzőt tart.

* 1682. A méltóságos fejedelem urunk ó nagysága az M[agyarországi] Evangyelicusoknak a töllök el vett templomokat resignaltatja, az isteni szolgálatot helybe állította, a szabad királyi városokba a magistratus electioját helybe hozta.

1683

20 januarii. Fogatta meg a fejedelem Barcsai Mihály urat Ebesfalván, vasba verve küldötték Fogarasba.

24 may. A tatár kám másfél száz ezer emberrel (amint a hír volt) érkezett Erdélybe. Nemes Jánosnak salagvardiáért menő szolgáját meg ölték, néhol falut, házakat el égettek.

1684

28 februarii. Vitték el az erdélyi adót a Portára, volt 100 000 tallér, 32 magos virágos kupa, 12 ráró, volt vélek Josika István dévai v[ice] kapitány, a kapithia, Székely Mózes.

Adtak botot, zászlót, tollas sabkát [!], paripát az Ildik Apaffi Mihálynak (ki az előtt fejedelemségre választatott volt az országtul, de 60 ezer tallér ígérés után is nem confirmaltatott a Török Portától). Csak ajándékon küldötte osztán a Császár. Brassóból izente meg urunknak a kapucsi bassa, hogy hozza, lévén a radnóti gyűlésben. A fejevári mezőn Váradja felől lett a confirmatio az ország előtt. Ilyen casus esett:

1. A praesentatiokor a csengés bongásba megijedt a török paripa, erőssen meg tapodta a török lovászt, ki meg is holt ott.
2. Egy vásárhelyi soldost, szabó legényt s egy pattantyúst az ágyú por elszaggatott, nem tisztították volt meg az ágyútt.
3. A kis fejedelemnek jobb felől kötötte a török a kardot, Teleki Mihály intett, hogy másképpen kösse.

Aprilisban holt meg székelyhidi Tofeus Mihály, ki volt 60 esztendő ember, 20 eszt[endeig] udvari pap (esztendei fizetése 50 arany, egész köntös etc.), 15 eszt[endeig] igen kemény püspök, temették Fejeváron 29 octobris.

9 decembris tették püspöknek Erdélyben Horti Istvánt, fagarasi, ez előtt nagybányai predikátort, maga Bisterfeldisták féle jeles ember volt, Coccejusról nem igen tisztességesen értett.

Ugyan az akkori fejevári gyűlésben az török császár 80 000 tallér adóért 80 000 köből búzát kért, de nem adtak, mert computalván 200 harminc ezer tallért tett volna, akkor a búzának vékája érvén egy forintot.

1685

Aprilisban foglalták el groff Tökölyi Imrének minden jószágát az ifjú Apaffi Mihály fejedelem számára.

1686

Juniusban Tökölyi Imre Magyar országi fejedelem Vajda Hunyadon lévén Kálnoki Sámuel a székelységgel, somlyai katonákkal s Hunyad vármegyével reá ment s holmiét el nyerte.

1687

26 Novembris. Kedvetlen novella érkezett a fagarasi ország gyűléséből, hogy a római császár hadai számára adjon egy kapu szám – tíz akár nemes akármi ember 1. húsz forintot; 2.

tíz köből búzát lisztül; 3. tizenöt szekér szénát; 4. négy vágó marhát; 5. nyolcvan veder bort.

Octoberben foglalta el a Lotharingus Erdélyt per deditione. Isten őrizzen Basta idejétől, mikor volt 25 aranyon köbli a búzának.

1688

Januariusban holt meg Fejérvári István M[edicinae] Doctor, igen nevezetes, Teleki Mihály alumnussa, ki lakadalma másod napján meg halt, lévén csak egy napja feleségével. Igen szerencsétlen nagy szomorúság volt.

28 marty. Érkezett Karaffa német generális Dévára. Szebenből sok ágyúkat szállítottak alá.

Juniusban Piccolomini generalis a két Barcsa között mulatott mint egy hat ezer néppel: sok rút dolgot vittek végbe a katonák, erőszakot vettek, sokakat meg fosztottak, anyaszült meztelenen hagytak, az asszonyokról is mindent le vontak a mit kaphattak. El vesztek Bulgariában.

Juliusban vették meg Lippát, Sólyomköt, Lugast, Káránsebest, írták Veteraninak, hogy egy hét múlva meg vészik Nándor Fejérvárt is.

1. Augusti. Tették koporsóba Bornemissza Annát a fejedelem asszonyt Ebesfalván.

15 Novembris. Tökölyi Imre reformatus paptól communicalt.

1689

Brassó egészen el ég, egy néhány helyen gyújtatták fel s még a mint mondják a felleg várból is segítették bombával a tüzet: a városban is találtak két el ásott bombát, a mely meg nem gyúlhatott volt.

18 junii. Csernatonai Ferencz a v[ice] ispántól jövéen haza feleségestől, a hátszegi malomnál az ökrök alá kaptak, a szekér el fordult, kis leánykáját annya öléből a víz ki kapta, a melyet soha meg nem találtak, aranyas pohárát, mentéjét, fegyverét etc. a feleségét is alig tudta ki kapni.¹¹

Septemberben adatott ki parancsolat, hogy a radnóti III. articulus szerint az elfogyott magyarok helyekre beférkezett oláság, mely a nemes funduson lakik, a papnak adja ki a bért, úgy mint a nemes, a ki ott lakott.

1690. 21 Augusti. Volt a harcz a Törcs vári passusnál, az holott Teleki Mihályt el lötték, Heislert elfogták.

¹¹ Egy Csernatonai Márton nevű szolgabíró a kuruc hadösszeírás jegyzett fel 1704-ben Hunyad vármegye marosmelléki járásában. Magyarai: i. m. 553.

1691. 26 Aprilis hánytak a németek és rácok kardra egy néhány falut Karansebes táján.
1692. Juniusban volt ország gyűlése, a melyben lött nyilvánossá, hogy a fiscale dominiumokból el akarják venni a reformatus papok jövedelmeket, akarván applicálni ő felsége számára, de osztán el múlt.
1692. Hallatát oly hír, hogy a mint régen a magyarországi papokat czitalták volt Posonba, úgy akarnának az erdélyiekkel is tenni. Ismét. A reformatus püspöknek járó 900 forintokat el tarták, reménség sincs hozzá.
- Ismét. A kalvinisták Kolosvárat az Óvárban való templomokat el végezték az mi uraink, hogy adják a pápistáknak. Ezt hallván a köz nép egybe gyűlt oda, zenebonázott és azt mondotta, hogy élete vesztésével is oltalmazza. Matkó Vásárhelyi a néphez ki ment, lévén oda való pap, melyen az urak meg indultak. Bethlen Miklós ország cancellariussa ki ment hozzá s azt kérdete. hogy mert ki menni? Felelt: Mint pásztor a juhokhoz, kiket a farkasok majd meg szaggatnak. Mondott a cancellarius: ki ugratá Barcsai Ákos a katedrából egyszer kegyelmedet, de – ismét be ugrottam, azt felelte, de őtet a világból is ki ugratták.
- Onnan feljül most parancsolat jött a papista rendekhez, hogy semmit el ne vegyenek a papoktól, ha adnák is, a reformatusoktól.
1693. A tatár el rabolta az Ér mellyékét. 12 ezer raboknál többet mondnak hogy vitt el.
- 1694 Novemberben Bánfi György gubernator, Betlen Miklós cancellarius, Sarosi János köszönteni akarván Veterani generalist nem bocsátotta maga eleibe egy néhány nap.
1695. 15 junii. Volt az ifjú fejedelemnek lakadalma Betlen Gergely kisebb leányával, Katával.
- 15 septembris. Vágta le a török Veteranit a hadaival Lugasnál, kevés szaladt el benne.
1697. Csoka György a kinek régi donatioja volt az hatszegi, karansebesi, ilyei esperestségre még Hunyadi János vajdától, Török Bálinttól, Barcsai Ákostól, addig járt a míg a mostani Josef esperestet ki csinálta belőle, az pedig reformatus volt szinte, s mégis a reformatus püspök Veszprémi István 100

forintot fel vett ellene, Naláczai István 30 aranyat, körül bé költött az esperestségért 200 aranyat, s mondotta, hogy még költ annyit, csak el nyerhesse, ha harmad napig bírja is. Fízett Bánffi György gubernatornak is jól.

13 aprilis. A kolosvári ország gyűléséről parancsolták, hogy böjt legyen minden étel és ital nélkül az harmadik cultusig, excommunicaltatik, a ki meg nem állja vagy elmulatja a böjtöt s templombéli könyörgést minden hóban egyszer az első napon, kezdeni kell 1ma May. Meg kell köszönni, hogy az Isten eddig minden reménység felett meg tartott s tovább is kell kérni azért ő Felségét, egyaránt a négy recepta religioban. A püspököket, seniorokat le tészik, ha jól el nem járnak benne.

15 july. A Nagy Bányai ekklesia követjei supplicáltak, hogy már ók nem tarthatják az papjaikat, hanem segíték a közöseséből, az urak azt felelték, a közönségeséből nem lehet, hanem a magokéből ki ki a mivel lehet segítje.

Augustusban. Volt oly hír, hogy a német az erdélyieket fegyverre akarná hányni, nem várja, hogy rebelláljanak, mint Tokajban etc., még az asszonyokat, csecsszopókat is mind fegyverre hányták. Úr Isten tarts meg!

1698. november. Az olá esperestek a portio nehéz volta miatt papismusra subscribáltak Erdélyben.

1699. octoberben. Meg izenték a reformatus püspöknek, hogy nem sokára a Bathori Kristof templomat és a collegiumot elveszik, ezért onnan másuvá költöztessék a búzát.

Az olá papok nem akarnak a 4 recepta religio közzül egyikre is állani, ha a nemesek alól a jobbágyságból fel nem szabadíttatnak.

7. septembris. A Mezőségen egy néhány helyeken oly rettenetes jég esső lészen, hogy még harmad héten is bőven találtatott benne, a mely a barmokat is meg ölte s mindenekett el rontatt.

1701. 25 junii. A generalis synodusból parancsoltatott: 1. hogy legyenek könyörgések a méltóságokért, nevezetesen a királyért; 2. minthogy a nép tudatlan, a délyesti tanítás legyen a kis katechismusnak rendi szerint s a gyermekek is taníttassanak; 3. kivált magyar olvasásra szoktattassanak.

* 1701. Alvinczi Péter úr, protonotarius 29 januarii meg holt életének 58. esztendejében.

1702. Januarius tájban meg fogatott a császár parancsolatjából Sárosi János consiliarius és protonotarius és fő commissarius Fejérváratt a Gubernium autoritasából.
- 22 octobris. Parancsolat jött a királytól és a mi püspökünktől, hogy a győzedelemért Lindra alatt hálát adjunk. Apaffi Mihály fejedelem, már herczeg szerzett utat 40 magyarral a victoriára, a mint a hire volt.
- 1703 circiter 12 decembris. Vették fejét skárlét szőnyegen Czabaniusnak, a szebeni király bírónak a Gubernium és a szászok sententiájokból. Boszorkánság, gyilkosság, paráznaság és incestussáért, mert a maga hűgával való fertelmességgel is vádoltatott, a császár gratiájával nem gondoltak. Az atyja, szebeni első pap még él.
- Getzi a Barcsai Mihály fia a kuruczokhoz szökött az apja lován.
1705. 28 februarii. Igen nagy mennydörgések voltak sok helyeken.
- [1706] 23 martii. Adta fel Déva várát a tűznek és víznek nem léte miatt az utolsó kurucz kapitány, Csáki András baro Tige-nek colonellusnak. 260 vesztek el a várban egy s más által.¹²
- * 1711 esztendőben aprilisban publicaltatott az Regia Deputatio és az generalis commendans parancsolatja, hogy senki ez nyomorúságos időben az adósságbéli capitalis summát fel ne végye, hanem annak esztendei interessét decem per centum, száz forint után tizedet. A ki különben cselekszik, nem csak a pénzt veszti el, hanem azon feljül is az engedetlenségért meg büntettetik.
- Publicálta Onodi János szolga bíró, a ki nem csak gyilkos volt, hanem az mostoha annyától is fattya volt, de az Nalácsi Györgynek való szolgálatjáért nyert szolga bíróságot.
1713. 14. septembris. Igenben választatott püspökké Kolosvári István, a fejérvári oskolában rector, eloquens, ékessen szolló ember, Béli Kelemen pedagogussa.
- Kaposi Sámuel fejr[vári] professor mindeneknek nagy szomorúságokkal meg holt harmadnapi betegségben, minden bizonnyal a jesuitáktól meg étetvén, 30 july temették.
- 26 januarii. Consistorium volt Déván, és az oláhok dolga az méltóságos Reformatum Consistorium commissiojából jobb

¹² A sikeres labanc ostrom időpontjára I. Cserei Mihály: *Erdély históriája*. Sajtó alá rendezte Bánkúti Imre. Budapest, 1983. 365.

contractusba vétetett sub poena formalis et justa liga 200 aranyig. Esztendőnként minden olá tartozik fizetni 72 pénzt a templom, harang és toka szabadságáért, még ha vallásokat változtatnák is, a dévai refomata eklésia számára.

Minek utána az Erdélyi Gubernium egy személyen kívül mind el holt volna, a felséges római császár Carol VI. mint Erdélynek is fejedelme a Regia Deputatio helyett a Guberniumot fel állítja, 1 julii 1713 gr. Kornis Sigmondot, udvari cancellariussát general Stephanus Steinville által instelláltatja etc.

A példa nélkül való pillangók miatt igen sok hernyók támadnak, a kik minden zöldséget meg emésztnek.

* Drávai Péter fia András egy poltrát a korcsomán meg nem fizetvén káromkodott, veszekedésre ment a dolog, pallossal meg vágják a fejét, térdit, a térde be forrván hamar, a genetség ben szorult, el rothadt, nagy kínokkal holt meg. Apját nem becsüllő legény volt, egy szegény barátot is meg fosztott volt.

1714. 2. Trinitatis [június 10] A küköllövári generalis gyűlésben végeztetett s tractusonként ki hirdettetett: 1. hogy a nagy bányai új templom, parochia, oskola épülésére collectat szedjünk. 2. hogy a régi dicséreteket hetenként az alkalmatossághoz képest, a meg nevezett invocatiokkal, *Könyörögjünk az, - Jövel Szent Lélek Isten énekelni kell.* 3. A férfi és leány gyermekeket minden naponként egy egy órán egy egy ének nótájára tanítani kell, hogy fel nevedvén tudjanak énekelni. 4. Az ministerek mértékletes életet éljenek, hogy másoknak is jó példák légyenek, rövid habitust s üstököt ne viseljenek. 5. A dohányozást el távoztassák három forint büntetés alatt. 6. Sok álnok koldusok támadtak, a kiket nem lehet publicalni, ha a senioroktól nem leszen testimonialisok. 7. Tiszteletes püspök uramhoz senki senior informatioja nélkül ne mennyen valami causában, mert meg sem hallgatják, ha pedig casu quo a senior bosszúságot üzne, akkor a partialis tartozik testimoniumot adni.

A papok generalis gyűlések impediáltatott, s hogy a syntaxisnál feljebb ne tanítsanak Magyarorszáiban úgy parancsoltatott juliusban.

1715 4. novembris. Fejérvár erős bástyákkal épülvén, nagy solemnitással új nevezetet vészen, numisma is arra veretvén. Magyarul így van az írás: Szent Károly nap Fejér vár vön oly eredetet, Bástyája nyert ily írott fundamentum követ. JULIA

voltam KÁROLY hogy megerősített, Fejér-vár nevezetem méltán Károly vár lett.

1716. Persequaltak az pataki fejérvári collegiumot, a templom elvétele és megcsapatása után Krakkoba ment, a püspök pedig Kolosvári István Boros Bocsárdra a püspöki jószágba. Pap, püspök szállott oda.

Farkas Josefet 3 német elvitte fogva Fejérvárra, hogy ne szolgáljon, ez református olá pap volt.

12 julii. Solemnitással, predikatioval és könyörgéssel kell örvend[en]i a Carolus VIus fiának, Ildik Leopoldnak születésén.

1718. Meg tiltatott, hogy az már szolgálatban levő pap és a kik megházasodtak, Academiákra ne mennyenek. Azt a rossz szokást le kell tenni.

***Ein Péter Bod zugeschriebenes historisches Werk
Némely Erdélyben történt dolgoknak ... feljegyzetése 1672–1718
(Zusammenfassung)***

Das historische Werk Feljegyzetés (Aufzeichnung) wurde bisher von der Fachliteratur Péter Bod zugeschrieben. auf extkritischem Grund kann jedoch festgestellt werden, daß diese kleine Chronik wurde von einem reformierten Pfarrer im Komitat Hunyad/Hunedoara, um die Wende der 17./18. Jahrhunderte geschrieben. Péter Bod hat die „Aufzeichnung“ wegen der wichtigen kirchengeschichtlichen Daten abgeschrieben.

Das Werk hat siebenbürgische ortsgeschichtliche und kirchengeschichtliche Informationen zwischen 1672–1718 aufbewahren.